

Kritisk kollegial granskning och Högre utbildning

Anders Sonesson och Maja Elmgren

Allt fler bidrag skickas till *Högre utbildning* och antalet läsare ökar, vilket tyder på att tidskriften fyller en viktig funktion för akademiska lärare. Att vi delar med oss av erfarenheter, resultat och analyser är avgörande för akademins utveckling och vi vill därför passa på att tacka alla författare som sänt bidrag till oss. Lika viktig är den kritiska kollegiala granskningen.

Alla artiklar som skickas in till *Högre utbildning* går igenom en inledande redaktionell granskning där redaktionen tar ställning till om bidraget på ett övergripande plan motsvarar tidskriftens inriktning och krav. Om redaktionen finner bidraget relevant och av tillräcklig kvalitet tas bidraget vidare till kollegial granskning¹. I andra fall avslår redaktionen bidraget eller ber författaren återkomma med en reviderad version. På www.hogreutbildning.se återfinns en kortfattad sammanställning över antalet inkomna och publicerade bidrag per kategori.

Redaktionen försöker matcha bidraget med granskare som var för sig eller tillsammans har goda kunskaper om det teoretiska och metodologiska innehållet samt det undervisningssammanhang artikeln beskriver. Till skillnad från många tidskrifter tillämpar *Högre utbildning* inte blind granskning. Sverige är ett litet land och möjligheterna att lista ut vem som skrivit ett bidrag är jämförelsevis stora. Och framgår det inte av texten så brukar referenslistan vara väl så avslöjande. Dessutom är *Högre utbildning* en tidskrift som både tillåter och uppmuntrar att sammanhanget ges plats – i de flesta fall är det högst relevant att ta med både undervisningsämne och högskolesammanhang – något som onekligen hade försvärats om vi krävt av författarna att avidentifiera sina bidrag. Granskarna är dock anonyma både för varandra och för författarna. I normalfall använder vi två granskare men i samband med ett bidrag från en tidigare redaktör² beslutade vi att använda tre granskare, varav en utanför Sverige, för författare som ingår eller har ingått i redaktionen.

Efter att granskningarna har inkommit vägs synpunkter och kommentarer samman, beslut fattas och författaren meddelas. Då beslutet blivit att ändringar krävs granskas det reviderade bidraget på nytt av redaktionen och i vissa fall kan det bli aktuellt med ytterligare en omgång hos de externa granskarna.

Den kollegiala granskningen är mer än bara ett godkännande eller underkännande. Det är i högsta grad också en formativ process – för bidragen och ytterst även för tidskriften. Sist i denna ledare publicerar vi namnen på alla som granskat bidrag under våra tre första utgivningsår. Vi är djupt tacksamma för ert avgörande bidrag till tidskriftens kvalitet.

Kollegial granskning, *peer review*, sker inte bara i samband med publicering, utan det är en grundsten för akademien och dess verksamheter. Vi bygger och förfinar (ibland under dramatiska former) vårt kunnande genom kritisk dialog. Den kritiska blicken måste riktas även inåt mot

1 Bidrag av typen Goda exempel, Forskningsnotiser, Debatt och Recensioner granskas i normalfall endast av redaktionen.

2 Christie, M. & Garrote Jurado, R. (2013). Using Communicative Action Theory to Analyse Relationships Between Supervisors and PhD Students in a Technical University in Sweden. *Högre utbildning*, 3(3), 187-197.

akademins organisation, verksamhet och styrning. Merparten av bidragen i detta nummer berör någon aspekt av kritisk granskning. Bland annat granskas det nya svenska utvärderingssystemet, lärarstudenters examensarbeten, och hur pedagogiska utvecklingsenheter är organiserade. Andra bidrag belyser hur studenterna kan skolas in i ett akademiskt kritiskt tänkande och hur deras prestationer kan bedömas i konstruktiv anda.

Det nya svenska utvärderingssystemet för utbildning på grundnivå och avancerad nivå fortsätter att skapa rubriker och diskussion. Redan innan det sjösattes riktades fyllig kritik mot dess utformning och det varnades för oönskade konsekvenser. Sedan systemet introducerades 2011 har flera kritiska rapporter och debattartiklar författats. Systemets tillkomst, utformning och effekter har varit föremål för en reportageserie i radioprogrammet *Kaliber*. Huvuddragen i kritiken är att systemet har otillräcklig validitet och reliabilitet samt att det inte ger underlag för utvecklingsarbete (se t.ex. Lindberg-Sand³ eller Adamson⁴). Systemet är nu inne på sitt fjärde år och på grund av dess utformning är Sverige ännu inte en fullvärdig medlem i *European Association for Quality Assurance* (ENQA). Det europeiska samarbetet inom *the European Higher Education Area* vilar på en gemensam utbildningsstruktur, att utbildningsplaner och examensbevis innehåller förväntade läranderesultat, samt ett ömsesidigt förtroende för de ingående ländernas kvalitetssystem. Ett system som inte anses leva upp till de europeiska kraven försvarar för erkännande och tillgodoräknande av svenska utbildningar och minskar värdet på svenska examina.

I bidraget ”En granskning av en granskning: Universitetskanslersämbetets kunskapssyn” ger **Buhre** oss en inblick i systemets mekanismer och konsekvenser. Författaren beskriver granskningen av retorikämnet och har analyserat granskarnas tillvägagångsätt, urval och ställningstagande i fråga om teoretiskt innehåll och genre för studenternas arbeten. Buhre menar att granskningsförfarande verkat konserverande och missgynnat tvärvetenskap, forskningsanknytning och en bredare ämnesförståelser.

I ledaren till vårt temanummer om självständiga arbeten (nr 2, 2013) beskrev vi hur de så kallade examensarbetena genom det nya svenska utvärderingssystemet gjorts till mått på utbildningarnas kvalitet. Att på detta sätt behandla det självständiga arbetet som om det vore en utbildningsexamination är problematiskt av flera skäl. Det kanske mest uppenbara är att svensk högre utbildning enligt lag är modulariserad och därför ges och examineras genom kurser, vilket innebär att det självständiga arbetet inte har varit ämnat att examineras utifrån examensmålen utan i relation till kursmålen för den kurs det ingår i. Ett annat problem är att de självständiga arbetena fyller olika funktion inom olika utbildningar. Inom många ämnen är det tradition att studenterna genomför en avgränsad vetenskaplig studie inom ramen för det självständiga arbetet. Inom professionsutbildningar kan uppgiften i stället ha en tydligt yrkesförberedande karaktär och inom konstnärliga utbildningar är det ofta ett konstnärligt arbete som genomförs. Av dessa skillnader följer att den kunskap och de färdigheter och förhållningssätt som kommer till uttryck genom examensarbeten kan se mycket olika ut för olika utbildningar. Det finns goda skäl att låta studenter inom professionsutbildningar genomföra yrkesorienterade examensarbeten. Förutom att bidra till yrkeskompetens kan arbetet komma att bli av direkt nytta för både studenten och den professionella gemenskap denna står i begrepp att träda in i. Arbetet kan även ge kontakter

3 Lindberg-Sand, Å. (2011). *Koloss på lerböjor? Utveckling av metodik för ett resultatbaserat nationellt kvalitetssystem i svensk högre utbildning*. Lunds universitet, Centre for Educational Development. <http://www.lunduniversity.lu.se/o.o.i.s?id=12683&postid=1848661>.

4 Adamson, L. (2013). *Kvalitetsutvärdering av högre utbildning*. Studieförbundet Näringsliv och Samhälle.

och tillgång till nätverk som kan bli värdefulla i den professionella karriären. En uppenbar risk om examensarbetet skall göras till mått på examensordningens infriande är att variationen går förlorad och att yrkesrelaterade och konstnärliga examensarbeten genomgående ersätts med vetenskapliga uppsatser. Det kan minska nyttan för såväl studenten och professionen.

Genom att flera postgymnasiala yrkesutbildningar införlivats i akademien har kraven på vetenskaplighet inom dessa ökat. För examensarbetena krävs ofta att de ska vara både yrkesorienterade och vetenskapliga. Hur detta kan ske, och vilka svårigheter som kan finnas kopplat till dessa dubbla krav, behöver belysas. I **Rådes** artikel "Ett examensarbete för både yrke och akademi – En utmaning för lärarutbildningen" har författaren analyserat vetenskapligheten i yrkesorienterade examensarbeten inom lärarutbildningen. I de 84 arbeten som studerades fanns flera vetenskapliga brister. Författaren avslutar med en diskussion om hur yrkesorienterade examensarbeten kan utvecklas så att de bättre lever upp mot vetenskapliga normer utan att de förlorar sina professionsrelaterade värden.

Utmaningen för lärare och studenter att skapa förståelse för vetenskap och forskningens sammanhang illustreras också med stor tydlighet i **Bergman och Jers** artikel "Vilken väg tar den kritiska granskningen? Studenter i samtal om en vetenskaplig artikel". Författarna pekar bland annat på studenternas svårighet att bedöma artikelns kvalitet, att gå på djupet i sin läsning samt att ta till sig en vetenskaplig text från en kontext som inte är välbekant. Studenterna tenderar också att byta fokus från kritisk granskning av artikeln, till kritik av forskaren. Bergman och Jers diskuterar den pedagogiska inramningen och lärarens viktiga roll för att hjälpa studenterna att förstå och kunna granska vetenskapliga artiklar samt utveckla medvetenheten om olika genrer av vetenskapliga texter.

En traditionell form för att diskutera vetenskap och utveckla kritiskt tänkande är seminariet. Men hur kan dessa utformas så att studenterna verkligen får utbyte av dem? **Haglund** delar i sitt *Goda exempel* med sig av hur hon arbetar. Med utgångspunkt i kunskapsproduktion som en social process ger författaren exempel på hur seminarier kan formas till "undersökande gemenskaper" och bli allt mer självgående genom lärarens frågedrivna upplägg

Även det andra *Goda exemplet* berör muntlig kommunikation. **Eriksson** visar hur muntlig examination kan genomföras rättssäkert bland annat med hjälp av flera inblandade lärare och tydliga betygskriterier. Hon pekar också på fördelar, som ett större fokus på analytiska frågor, möjligheter att få studenterna att utveckla sina tankegångar samt direkt återkoppling i båda riktningar.

I vår fjärde och sista artikel i detta nummer, "Uppdrag för och organisation av enheter för pedagogisk utveckling vid svenska universitet", diskuterar **Stigmar och Edgren** villkor och uppdrag för de pedagogisk utvecklingsenheter som idag återfinns vid de flesta lärosäten och har som uppgift att stödja lärare och den pedagogiska verksamheten. Studien, som är avgränsad till tolv svenska universitet, visar ett relativt samstämmigt uppdrag men att enheterna är organiserade på olika sätt. Skillnaderna består i olika organisatorisk hemvist, tjänsteformer och förutsättningar för att kunna basera verksamheten på vetenskaplig grund och egen forskning.

I detta nummer finns också en anmälan och två recensioner. **Wolters** har skrivit en anmälan av Fjellströms avhandling *Utvärdering för utveckling av utbildning. Med sikte på delaktighet och deliberation*. **Ahnesjö** har recenserat *Retorik för naturvetare. Skrivande som fördjupar lärandet* av Susanne Pelger & Sara Santesson, och **Scheffel** har recenserat *Pedagogisk portfölj – för karriär och utveckling* av Katarina Winka och Åsa Ryegård.

Avslutningsvis vill vi i denna ledare tacka ett antal personer som hjälpt tidskriften på ett kritiskt och kollegialt sätt. Först vill vi tacka två avgående redaktör. Ann-Sofie Henriksson, KTH, var en av initiativtagarna till *Högre utbildning* och har från starten varit en av dess huvudredaktörer. Vi tackar för hennes avgörande insatser för tidskriften. Katarina Mårtensson, Lunds universitet, lämnar oss efter tre års redaktörskap. Katarina fortsätter sin redaktörsgärning vid International Journal for Academic Development (IJAD). Vi önskar lycka till och gratulerar IJAD. I samma andetag hälsar vi Mona Fjellström, Umeå universitet, välkommen i redaktionen. Till sist vill vi tacka alla granskare. Vi tror att de flesta författare håller med oss när vi säger att era granskningar varit mycket väl genomförda.

Lena Adamson	Tomas Grysell	Ole Olsson
Anders Ahlberg	Geir Gunnlaugsson	Thomas Olsson
Jonas Almqvist	Magnus Gustafsson	Ebba Ossiannilsson
Mattias Alveteg	Ulrika Haake	Anders Persson
Staffan Andersson	Gunnar Handal	Johannes Persson
Karin Apelgren	Thomas Hansson	Ulf Ramberg
Björn Badersten	Cilla Häggkvist	Ulla Riis
Klara Bolander Laksov	Anna-Karin Högfeldt	Henrik Román
Bengt-Ove Boström	Malin Ideland	Torgny Roxå
Angela Brew	Malin Irhammar	Sverker Scheutz
Tony Burden	Lotta Jons	Ulrike Schnaas
Anna Danielsson	Sara Karlsson	Bjørn Stensaker
Gudrun Edgren	Åsa Lindberg-Sand	Lars Svensson
Kristina Edström	Marita Ljungqvist	Bibbi Thome
Stefan Ekecrantz	Kristina Lundblad	Linda Wedlin
Peter Emsheimer	Johan Lyhagen	Maria Wennerström Wohrne
Sonja Entzenberg	Malin Löfstedt	Maria Weurlander
Margareta Erhardsson	Anngerd Lönn Svensson	Johan Wickström
Sven Eriksson	Nikos Macheridis	Katarina Winka
Mona Fjellström	Claes Malmberg	Martin Wohlin
Camilla Fröjd	Katarina Mårtensson	Maria Wolrath Söderberg